

УДК 811.111:81'23
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-28

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ТЕКСТІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Шостак І.І., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Одеський національний економічний університет

У статті досліджено психологічні механізми засвоєння англomовної лексики у процесі читання текстів фінансово-економічної спрямованості. Рекомендовано дві форми сприйняття: усна і писемна. Проаналізовано, що особливостями осмислення сприйнятої фінансово-економічної лексики є зіставлення її нових значень із тими, що вже містяться у свідомості людини. Доведено, що запам'ятовування сприйнятої й осмисленої фінансово-економічної лексики може бути довільним і мимовільним. Експериментально перевірено, що довільне гарантується досягненням трирівневого оволодіння лексичним матеріалом, а саме: знанням ізольованих лексичних одиниць, навичками їх вживання у словосполученнях і реченнях, а також вміннями їх використання в різних видах навчально-мовленнєвої діяльності. Встановлено, що мимовільне досягається шляхом багаторазового виконання однотипових професійних операцій засобами іноземної мови з поступовим переходом уваги з форми виконання професійно-мовних дій на їх збереження в пам'яті.

Ключові слова: психологічні механізми засвоєння англomовної лексики, сприйняття й осмислення, запам'ятовування, тексти фінансово-економічної спрямованості, лексичні одиниці.

В статье исследованы психологические механизмы усвоения англоязычной лексики в процессе чтения текстов финансово-экономической направленности. Рекомендованы две формы восприятия: устная и письменная. Проанализировано, что особенностью осмысления воспринятой финансово-экономической лексики является сопоставление ее новых значений с теми, что уже содержатся в сознании человека. Доказано, что запоминание воспринятой и осмысленной финансово-экономической лексики может быть произвольным и произвольным. Экспериментально проверено, что произвольное гарантируется достижением трехуровневого овладения лексическим материалом, а именно: знанием изолированных лексических единиц, навыками их применения в словосочетаниях и предложениях, а также умениями их использования в различных видах учебно-речевой деятельности. Установлено, что произвольное достигается путем многократного выполнения однотипных профессиональных операций средствами иностранного языка с постепенным переходом внимания с формы выполнения профессионально-речевых действий на их сохранение в памяти.

Ключевые слова: психологические механизмы усвоения англоязычной лексики, восприятие и осмысление, запоминание, тексты финансово-экономической направленности, лексические единицы.

Shostak I.I. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MASTERING ENGLISH VOCABULARY IN THE PROCESS OF READING FINANCIAL AND ECONOMIC TEXTS

The psychological mechanisms of mastering English vocabulary in the process of reading financial and economic texts have been investigated in the paper. Two forms of perception: oral and written have been recommended. It has been analyzed that the comprehension peculiarity of the financial and economic vocabulary that was perceived consists in comparing its new meanings with those already contained in human consciousness. The intellectual relationships that arise in the case a new vocabulary is enriched by the student is converted into mental structures that correspond to the logic of language and his/her professional activity. It has been suggested that memorization of perceived financial and economic vocabulary can be arbitrary and involuntary. It has been experimentally tested that arbitrary memorization is guaranteed by the achievement of a three-level mastering the lexical material, namely: the knowledge of isolated lexical units, the skills of their use in phrases and sentences, as well as the skills of their use in various types of educational and speech activities. It has been proved that involuntary memorization is achieved by repeating similar types of professional actions by means of a foreign language with the gradual shift of attention from the form of performance of professional and speech actions to their preservation in memory.

Key words: psychological mechanisms of mastering English language vocabulary, perception and comprehension, memorization, financial and economic texts, lexical units.

Постановка проблеми. Процес вивчення будь-якого матеріалу, у тому числі і текстів професійної спрямованості, є джерелом інформування людини про те, що писемно викладається. Однак осмислен-

ня прочитаного буде успішним, якщо мовні засоби викладу змісту не викликають у студентів проблеми їх осмислення. Якщо читання здійснюється рідною мовою, то перед студентом постає одне завдання –

зрозуміти зміст предмета викладу. Якщо читання здійснюється іноземною мовою, то зрозуміти зміст прочитаного буде можливим за умови нескладного дешифрування змісту кожного елементу викладення змісту і його інтегрування в загальний зміст усього тексту. Задля вирішення вищезазначеного завдання студент, який читає іноземною мовою, насамперед, має знати, як вживаються у тексті мовні явища, причому знати на такому рівні, щоб їх смислове дешифрування здійснювалося автоматично. Основою таких знань є засвоєння матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання психологічних особливостей засвоєння англомовної лексики розглядалися в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, визначено залежність якості засвоєння іншомовної лексики від способу запам'ятовування: інтуїтивного (В. Артемов, Б. Беляєв, І. Зимня) та усвідомленого (В. Давидов, М. Жинкін, В. Зінченко, С. Рубінштейн). Досліджено процеси сприймання, осмислення й запам'ятовування іншомовних лексичних одиниць у домовленевій (В. Зінченко, З. Фройд) і мовленевій (І. Зимня, О. Леонтьєв, О. Соколов, D. Carrol, G. Dunbar) діяльності. Попри значні досягнення в дослідженні поданої проблеми, все ще залишаються резервні можливості щодо виявлення психологічних механізмів засвоєння англомовної лексичної інформації з використанням методу аналізу, узагальнення і систематизації психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних досліджень, а також нормативних документів.

Постановка мети. Метою статті є дослідження психологічних особливостей засвоєння англомовної лексики у процесі читання текстів фінансово-економічної спрямованості, а саме: сприйняття лексичної інформації, її осмислення та запам'ятовування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі сприйняття лексичної інформації залучається максимально можлива кількість аналізаторів: під час читання тексту – мовленнєворуховий, зоровий і слуховий аналізатори, а під час написання нових слів і їх значень – такі самі аналізатори, враховуючи моторно-рухові. Саме така взаємодія максимальної кількості аналізаторів під час сприйняття лексичної інформації створює передумови, як для її осмислення, так і для запам'ятовування. Осмисленню сприятимуть детальні відповіді на запитання за змістом кожного абзацу, а запам'ятовуванню – повторення лексики, що досліджується, в різноманітних формах її лінгвістичного виразу.

Розглянемо процес сприйняття іншомовної лексики у процесі читання текстів

фінансово-економічної спрямованості. Якщо така лексика представлена у тексті, вона відразу набуває комунікативної спрямованості і у певних випадках може семантизуватися за контекстом. Але при цьому її початкова форма виявляється незнайомою для студентів, а отже, і важкою для утворення її похідних версій. Тому ми, не порушуючи психологічного постулату про доцільність задіяння максимальної кількості аналізаторів задля досягнення осмисленого сприйняття мовного матеріалу, що досліджується, пропонуємо до введення кожної нової лексичної одиниці в реченнях, що розкривають її зміст, вводити ці ж одиниці в ізольованому вигляді, але з максимально можливою кількістю їхніх похідних форм. Наприклад, слово “employment” представити у формах “to employ”, “employment”, “employer”, “employee”.

Що ж стосується тексту з новими термінологічними одиницями в їх роз'яснювальному значенні, то він лише удосконалив процес сприйняття нової професійно-орієнтованої інформації шляхом її комунікативної форми вираження.

Запам'ятовування будь-якої мовної інформації (лексичної чи граматичної) має здійснюватися за допомогою її багаторазового і різноаспектного повторення. Повторення матеріалу починається на етапі його сприйняття. Той факт, що лексичний матеріал вводиться із задіянням різних аналізаторів, зумовлює його прослуховування, читання, відтворення в усній і писемній формах [2, с. 96].

Експерименти С. Рубінштейна, Д. Крассильщикова, Є. Хохлачова, П. Зінченко та інших вчених, які досліджували проблему запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу, засвідчили [8, с. 120]:

1) запам'ятовування лексики (граматики), що досліджується, залежить від цільової установки на подальше використання цього матеріалу в реальних мовленнєвих діях. Так, якщо студенти знають, що вони виконують різноманітні та цікаві ігрові дії зі словами, що вивчаються, задля їх запам'ятовування і подальшого вживання з навчальною метою, результативність такої роботи може бути високою, проте не тривалою. Відсутність реального використання через деякий час призводить до забування цієї лексики. Якщо студенти знатимуть, що англомовний лексичний матеріал, що досліджується, буде єдиним для подальшого вирішення їхніх професійних завдань, він утримуватиметься в пам'яті студентів через високий рівень мотивації щодо його подальшого застосування. Саме тому завдання для запам'ятовування професійної лексики фінансово-економічної спря-

мованості мають зумовлюватися необхідністю виконання професійних дій;

2) запам'ятовування нової лексики (граматики) залежить від рівня взаємозв'язку його типів: довільного і мимовільного. Як у мимовільному, так і у довільному запам'ятовуванні виявилася залежність їх продуктивності від змісту цілей, мотивів і способів діяльності. У діяльності утворюються умови для відбору та закріплення певного досвіду; змістом діяльності визначається і його актуалізація; в діяльності утворюються умови, що детермінують динаміку нервових процесів, які, відповідно до їх внутрішніх закономірностей, призводять до утворення, закріплення та актуалізації нервових зв'язків у мозку людини [1, с. 62].

Вибірковість у мимовільному запам'ятовуванні визначається змістом цілей тієї діяльності, продуктом якої вона є. Те, що відбирається при мимовільному запам'ятовуванні, закономірно залежить від змісту діяльності в кожному окремому випадку. Вибірковість у довільному запам'ятовуванні, як було зазначено в багатьох дослідженнях, визначається як загальним змістом мнемічної мети, так і її конкретизацією та диференціацією в кожному окремому випадку. Те саме можна стверджувати і про залежність обох видів запам'ятовування від мотивів діяльності. В обох випадках способи діяльності забезпечують орієнтування в матеріалі відповідно до змісту цілей, що досягаються.

Вищезазначене надає підстави використовувати два види запам'ятовування лексичних одиниць, що досліджуються. Як перше, тобто довільне запам'ятовування, використовуватиметься психолого-дидактична система, розроблена Р. Мартиновою. Її сутність полягає у трирівневому запам'ятовуванні іншомовного матеріалу, що дає змогу вільно застосовувати його в мовленні більшості студентів.

Перший рівень називається мовним. Студенти вивчають ізольовані лексичні (граматичні) одиниці таким чином, щоб мовна інформація, яка вводиться, залишилася в їх короткотривалій пам'яті, і тим самим вважалося, що студенти набули знання цього матеріалу. Кількість лексичних одиниць, які вводяться на одному занятті, і кількість необхідних повторень кожної з них залежить від віку студентів і їх попереднього лінгвістичного досвіду. Р. Мартинова пропонує на одному занятті зі студентами I та II курсів вводити до 16 лексичних одиниць і повторювати кожну з них 15–19 разів. Причому як в усній, так і в писемній формах у співвідношенні 1:3 [3, с. 276].

Наша експериментальна робота з вивчення професійної лексики засвідчила, що якщо лексичний матеріал, що дослі-

джується, являє собою загальнонавчальні лексичні одиниці, то їх кількість на одному занятті може дорівнювати 30, а якщо частина цієї лексики являє собою термінологічні одиниці, цифрові, символні, формульні та діаграмні показники, то обсяг введеного на одному занятті лексичного матеріалу доцільно зменшити до рівня, запропонованого Р. Мартиновою [9, с. 61]. Однак при цьому вважаємо за необхідне зазначити, що навіть у разі дотримання вищезазначених обсягів введеного на одному занятті лексичного матеріалу і кількості його повторень лексична інформація, що набувається, потрапляє лише в короткотривалу пам'ять і зберігається в ній майже в повному обсязі приблизно 8 годин. У подальшому внаслідок іншого інформаційного навантаження на розумову діяльність студентів іншомовні знання розбалансовуються і починають забуватися [6, с. 140]. Саме тому наступний етап мнемічної роботи має слідувати одразу за попереднім. Це означає, що формування навичок вживання введеного матеріалу необхідно починати на тому самому занятті, на якому набувалися його знання.

Другий рівень запам'ятовування лексичних (граматичних) явищ є операційно-смысловим, він передбачає утворення нових лінгвістичних і смыслових зв'язків між тим, що вивчається, і тим, що вже вивчено. В основу таких поєднань лягають мовні операції з перетворення початкових або основних форм слів на ті, які необхідні для отримання граматично зумовлених словосполучень або окремих речень. Багаторазове повторення однотипних лексичних операцій призводить до сформованості лексичних навичок, а багаторазове повторення лексики, що досліджується, у поєднанні з раніше вивченою в засвоєних граматичних формах призводить до сформованості граматичних навичок.

Задля формування таких навичок студентам I і II курсів немовних закладів вищої освіти необхідно повторювати кожну лексичну одиницю, що досліджується, в поєднанні з раніше вивченими до 90 разів [7, с. 433].

Для набору такої кількості різноманітних повторювань лексичних одиниць, що досліджуються, студентам пропонується виконувати такі методичні дії, які спонукають їх до: 1) читання словосполучень і речень із лексемами, що активізуються; 2) перекладу їх рідною мовою: а) з опорою на підручник; б) на слух; 3) складання власних словосполучень і речень із використанням підстановчих таблиць, поданих: а) іноземною мовою; б) рідною мовою; 4) відповідей на запитання з обов'язковим вживанням засвоєного лексичного матеріалу.

Третій рівень запам'ятовування мовної інформації має назву «лінгвомовленнєвий», оскільки він передбачає використання лінгвістичних явищ, що досліджуються, у всіх видах мовленнєвої діяльності, причому як в усній, так і в писемній формах у співвідношенні 1:3. Саме на цьому етапі відбувається перехід інформації із проміжної стадії запам'ятовування в останню – довготривалу пам'ять. Експерименти С. Рубінштейна (а надалі Р. Мартинової) засвідчили, що до третього рівня розвитку довільного запам'ятовування лексико-граматичних явищ доцільно приступати приблизно через 64 години [4, с. 80], тобто 2–3 дні після їх первинного тренування, щоб дати їм трохи «відлежатися». На відміну від перших двох, третій рівень запам'ятовування найбільш практичний, адже досліджуваний матеріал повторюється в різних видах комунікації, що переконує студентів у його практичній значущості і наочно демонструє їм зростання іншомовних мовленнєвих умінь. Різноманітність таких завдань має бути обов'язковою, щоб процес повторювань лінгвістичних явищ не набував технічного характеру і види мовленнєвої діяльності змінювали один одного. Так, студентам 17–22 років бажано повторювати усі основні слова і граматичні форми в наявних видах усної та писемної комунікації приблизно 70–79 разів [5]. Щоб набрати встановлені 70–79 повторювань лексем, що досліджуються, з метою розвитку вмінь їх практичного застосування студентам пропонується не навчально-методична робота, а професійно-діяльнісна. Наприклад, така фінансово-спрямована лексика (currency, entity, costs, expenditure, balance sheet, term, transaction, profit, loss, benefit) може регулярно повторюватися у процесі заповнення бланків, результатів аудиторської перевірки роботи фінансових компаній (відділів) тощо. Оскільки результати будь-якої аудиторської перевірки викладаються за аналогічною схемою, то і лексика регулярно і багаторазово повторюється.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, виявлено психологічні механізми засвоєння лексичного складу англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості. Так, особливостями сприймання є читання професійно-спрямованого тексту з подальшим вилученням слів, що активізуються, та їх подвійний спосіб семантизації з урахуванням слухового, зорового, моторно-рухового і мовленнєворухового аналізаторів. При цьому рекомендовано дві форми сприйняття: усна і писемна. Перша дає змогу задіяти слуховий і мовленнєворуховий аналізатори, друга – у процесі читання ще й зоровий аналізатор, а у процесі написання – ще й моторно-руховий

аналізатор, що зумовлює пріоритет письмової активізації лексики над усною. Особливостями осмислення сприйнятої фінансово-економічної лексики є зіставлення її нових значень із тими, що вже містяться у свідомості людини. Розумові зв'язки, що виникають при цьому, у процесі збагачення нового словникового запасу студента, перетворюються на розумові структури, які відповідають логіці мовної і професійної діяльності. Запам'ятовування сприйнятої й осмисленої фінансово-економічної лексики може бути довільним і мимовільним. Довільне гарантується досягненням трирівневого оволодіння лексичним матеріалом, а саме: знанням ізольованих лексичних одиниць, навичками їх вживання у словосполученнях і реченнях, а також вміннями їх використання в різних видах навчально-мовленнєвої діяльності. Мимовільне досягається шляхом багаторазового виконання однотипних професійних операцій засобами іноземної мови з поступовим переходом уваги із форми виконання професійно-мовних дій на їх збереження в пам'яті.

Висновки, яких ми дійшли у процесі дослідження, покладено в основу експериментальної методики формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Красильщикова Д.И. О соотношении между запоминанием и воспроизведением. *Вопросы психологии*. 1955. № 3. С. 62–67.
2. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. М., 1980. 96 с.
3. Магин Н.С. О некоторых видах способностей к усвоению иностранного языка. *Проблемы способностей*. Москва : АПН РСФСР, 1962. С. 276–288.
4. Мартынова Р.Ю. Виды интегрированных процессов обучения профессиональной деятельности студентов неязыковых вузов. *Научный вестник ПНПУ им. К.Д. Ушинского*. 2010. № 9–10. С. 80–89.
5. Мартинова Р.Ю. Системний-комунікативний спосіб навчання іноземних мов. *Укр. патент*. № 48831. А, 2002.
6. Мартынова Р.Ю. Психологические особенности восприятия и осмысления научного текста на профессионально-речевом этапе интегрированного обучения иностранному языку. *Наука і освіта*. 2012. № 1. С. 140–145.
7. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнометодична модель навчання іноземних мов : монографія. Київ : Вища шк., 2004. С. 433–454.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург, 1999. 720 с.
9. Шостак І.І. Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2015. 261 с.